

رقابت و روابط خارجی ترکیه با ایران
در منطقه خاورمیانه با تأکید بر کشورهای عراق و سوریه

تالیف:

نیما شکوری وش

میلاذ شکوری وش

سرشناسه	: شکوری‌وش، نیما، ۱۳۶۲- شکوری‌وش، میلاد ۱۳۶۷
عنوان و نام پدیدآور	: رقابت و روابط خارجی ترکیه با ایران در منطقه خاورمیانه با تأکید بر کشورهای عراق و سوریه / تألیف نیما شکوری‌وش، میلاد شکوری‌وش.
مشخصات نشر	: تبریز: نواندیشان جوان، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۹۴ ص؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۹۷۹۸۷-۱-۳
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: ایران -- روابط خارجی -- ترکیه
موضوع	: Iran -- Foreign relations -- Turkey
موضوع	: ترکیه -- روابط خارجی -- ایران
موضوع	: Turkey -- Foreign relations -- Iran
موضوع	: خاورمیانه -- جنبه‌های استراتژیکی
موضوع	: Middle East-- Strategic aspects
موضوع	: خاورمیانه -- سیاست و حکومت -- قرن ۲۱.م.
موضوع	: Middle East-- Politics and government-- 21st century
موضوع	: ایران -- سیاست و حکومت -- قرن ۱۴
موضوع	: Iran -- Politics and government -- 20th century
موضوع	: ترکیه -- سیاست و حکومت -- قرن ۲۱.م.
موضوع	: Turkey -- Politics and government -- 21st century
شناسه افزوده	: شکوری‌وش، نیما، ۱۳۶۲- DSR۱۳۳ ۵۵۰۶۶۳۲۷ ۷۳۳۸۸۸
رده بندی کنگره	
رده بندی دیویی	
شماره کتابشناسی ملی	

عنوان کتاب: رقابت و روابط خارجی ترکیه با ایران در منطقه خاورمیانه با تأکید بر کشورهای عراق و سوریه

مولفین: نیما شکوری‌وش، میلاد شکوری‌وش

ناشر: نواندیشان جوان / نوبت چاپ: اول / ۱۴۰۰

قطع و شابک: رقعی / ۹۷۸-۶۲۲-۹۷۹۸۷-۱-۳

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه / چاپ و صحافی: آبان تهران

قیمت روی جلد: ۲۰۰،۰۰۰ ریال / مرکز پخش: ۰۹۱۴۴۱۲۳۵۰۴

پست الکترونیک ناشر: Noandishan1379@Gmail.com

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۶	مقدمه
۷	ایران و ترکیه
۱۵	مطالعات داخلی
۲۴	مطالعات خارجی
۳۰	رابطه ایران و ترکیه
۳۲	ایران و ترکیه از لحاظ موقعیت جغرافیایی
۳۴	تاریخچه روابط ایران و ترکیه
۳۹	رویکرد منطقه ای ایران و ترکیه و تاثیر آن بر روابط دو کشور
۴۲	تحولات سیاسی داخلی ایران و ترکیه
۴۸	روابط امنیتی تهران - آنکارا
۵۲	روابط اقتصادی ایران و ترکیه
۵۶	روابط علمی - فرهنگی ایران و ترکیه
۶۰	نقش توریسم در رابطه ایران و ترکیه
۶۱	اکراد در مناسبات دو کشور
۶۷	ترکیه اروپایی
۶۷	منطقه خاورمیانه

- ۶۹ ..... رویکرد ترکیه در قبال تحولات خاورمیانه
- ۷۲ ..... نقش جمهوری اسلامی ایران در خاورمیانه
- ۷۶ ..... نگاه ایران و ترکیه به مسئله سوریه
- ۷۹ ..... مولفه های سیاسی روابط ایران و ترکیه به سوریه
- ۸۰ ..... تاثیر سیاست خارجی ترکیه در قبال سوریه بر محیط امنیتی ایران
- ۸۱ ..... افزایش حضور و قدرت آفرینی بازیگران خارجی (ناتو، اتحادیه عرب و ترکیه)
- ۸۴ ..... آینده عراق در روابط ایران و ترکیه
- ۹۰ ..... تاثیر تروریسم در منطقه بر روابط ایران و ترکیه
- ۹۱ ..... برنامه هسته ای ایران
- ۹۳ ..... فهرست منابع

کتاب حاضر با هدف بررسی رقابت و روابط خارجی ترکیه با ایران در دوره دهم ریاست جمهوری ایران در ایجاد امنیت در منطقه خاورمیانه با تأکید بر کشورهای عراق و سوریه در سال ۱۳۹۸ انجام پذیرفته است.

نظریه مجموعه امنیتی منطقه ای بوزان در زمینه حفظ امنیت در منطقه به عنوان پایه تئوریک کتاب حاضر انتخاب شده است.

در ابتدا پیامدهای رقابت خارجی و سپس فرصت‌های روابط خارجی ترکیه با ایران در ایجاد امنیت در منطقه خاورمیانه با تأکید بر کشورهای عراق و سوریه در دوره دهم ریاست جمهوری اسلامی ایران در حوزه های مختلف شناسایی و اولویت بندی شده است. با توجه به تحولات داخلی در ایران و ترکیه و تحولات منطقه ای و بین المللی در بین سال های ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۰ روابط خارجی ترکیه با ایران در دوره دهم ریاست جمهوری ایران از حالت تنش در روابط عبور کرده و به سطح اعتماد دوجانبه ارتقاء یافته است.

برخی فرصت‌ها نظیر توجه به اسلام در جهت گسترش و توجیه گفتمان مبتنی بر هویت ایرانی در این دوره مطرح شده است و همچنین در عرصه اقتصاد، انرژی و تجارت بیشترین همسویی بین ترکیه و ایران در کنار مسائل سیاسی در جهت افزایش امنیت در منطقه حاصل گردیده است.

نگاه ایران و ترکیه به مساله سوریه و توجه هر دو کشور به تشکیل حکومت مرکزی در عراق از مهمترین فرصت‌های روابط ایران و ترکیه بود، اما با ظهور بهار عربی و تقابل دو کشور ایران و ترکیه در سوریه و عراق موجب تیرگی

اگر مبنای تحلیل روابط دو کشور را وقوع انقلاب اسلامی در ایران و حوادث بعد از آن بین دو کشور در نظر بگیریم، با توجه به اینکه بعد از انقلاب اسلامی همه جهان نسبت به ایران موضع گرفتند، لذا برخورد و درگیری سیاسی میان ایران و ترکیه نیز غیر قابل اجتناب بود. اما وقوع جنگ عراق بر علیه ایران از تشدید مواجهه سیاسی دو کشور جلوگیری کرد و هر دو کشور بنا به دلایل خاص خودشان مجبور به اتخاذ سیاست های صلح جویانه بودند. در نتیجه تحولات سیاسی داخلی دو کشور و تأثیر آن بر سیاست خارجی شان لذا با توجه به این نوسانات به وجود آمده، روابط دو کشور بسته به منافع شان، گاه مواضع مشترک و گاه متضادی اتخاذ کرده‌اند و به طور کلی روابط دو کشور پر فراز و نشیب بوده است. در واقع این روابط همیشه به دشمنان ضروری و دوستان طبیعی معروف بوده است.

اما با روی کار آمدن حزب اسلام گرای عدالت و توسعه در سال ۲۰۰۲ با رویکرد تنش صفر با همسایگان، در بهبود روابط ترکیه با همسایگانش از جمله ایران تأثیرگذار بود. بی تردید ایران با دولتی اسلام گرا بهتر می تواند تعامل داشته باشد تا با دولتی لائیک، اما با تغییراتی که در سال های اخیر در جغرافیای سیاسی خاورمیانه ایجاد شده، روابط ایران و ترکیه نیز دستخوش تحولاتی شده است. همچنین با توجه به تحولاتی که در منطقه خاورمیانه در سالهای اخیر رخ داده است و آنچه مقام معظم رهبری آن را «بیداری اسلامی» تعبیر نموده اند، شرایط نوینی را فراروی سیاست خارجی ایران نهاده است که

مهمترین آن ایفای نقش موثر در منطقه و تلاش برای شکل‌گیری نظم نوین در منطقه خاورمیانه است.

در این راستا در دوره دهم ریاست جمهوری دکتر احمدی نژاد تلاش شد تا سطح قدرت ایران در منطقه افزایش یابد و همه این تحولات به نوبه خود باعث رقابت بیشتر ایران و ترکیه گردیده است. با توجه به مباحث مطروح، ترکیه و ایران برای تبدیل شدن به قدرت منطقه‌ای به دنبال آن هستند که کشورهایی همسو با اهداف و برنامه‌های خود در منطقه شکل بگیرند. از اینرو، عراق و سوریه به عنوان دو کشور همسایه ترکیه اولویت بیشتری برای همسویی دارند. با توجه به موقعیتی که سوریه در منطقه دارد و همچنین از آنجایی که سوریه یکی از متحدان ایران است، به طوری که ایران، سوریه را خط قرمز خود نامیده است، علاوه بر ایران، سوریه برای ترکیه نیز اهمیت خاصی دارد. ترکیه همواره در پی کسب هژمونی منطقه‌ای با ایران در چالش بوده و به دنبال ایفای نقش مؤثر و فعال در تحولات منطقه است. بدون شک ایران و ترکیه هر دو بازیگر مؤثر و فعالی در صحنه بحران سوریه هستند و علایق و اختلافاتی در این زمینه دارند.

همچنین عراق همواره در سیاست خارجی ایران جایگاهی خاص داشته است. کشور عراق به عنوان عضوی از منطقه خاورمیانه از یک طرف پیوند دهنده با معادلات منطقه‌ای قدرت در خاورمیانه و از طرف دیگر یکی از رقبای همیشگی ایران در خلیج فارس بوده است. طی نیم قرن گذشته نگاه ایران و عراق به یکدیگر، نگاهی امنیتی بوده است. در وضعیت جدید با وارد شدن

عناصری تازه در حوزه سیاسی عراق، جایگاه این کشور در سیاست خارجی ایران اهمیت بیشتری یافته است. از این رو است که وضعیت سیاسی و امنیتی عراق در سطوح ملی، منطقه ای بر محیط امنیتی و سیاسی کشورمان تاثیر گذار بوده و خواهد بود.

به نظر می‌رسد که بار دیگر آنکارا و تهران در رقابت میان خود برای تبدیل شدن به قدرت برتر و مافوق در منطقه که قرن‌های متمادی است ادامه دارد، به بن بست رسیده‌اند. در واقع رقابت میان ترکیه و ایران کهن‌ترین بازی قدرت در خاورمیانه محسوب می‌شود. در طول سال‌های قرون پانزدهم تا بیستم سلاطین عثمانی و پادشاهان ایرانی (پیشگامان و موسسان ایران و ترکیه امروزی) برای به دست گرفتن استیلای منطقه ای همواره با یکدیگر در چالش و درگیری بودند. پس از ایجاد مبارزات و لشگرکشی‌های متعدد بر ضد یکدیگر در طول دو قرن گذشته، دو امپراتوری ایران و عثمانی در سال ۱۶۳۹ به صلحی که بیشتر به یک جنگ سرد شبیه بود، تن دادند. آن‌ها توافق کردند که با یکدیگر مستقیماً وارد جنگ نشوند، اما در عوض در جنگ نیابتی برای تحلیل بردن قوای یکدیگر استفاده کنند. برای مثال دو کشور برای ایجاد نفوذ در عراق قرن نوزدهم با یکدیگر به رقابت برخاستند. قدیمی‌ترین رقابت در منطقه در اواسط قرن بیستم و زمانی که ترکیه به سمت غرب تمایل پیدا کرد، به طور اجمالی فرو نشست و این مسئله یک خلاء در خاورمیانه ایجاد کرد. این مسئله در چنین زمانی به شاهان ایران کمک کرد که با ماموریت آتاتورک مبنی بر مدرنیزه کردن ترکیه همدردی و همراهی کنند. با وجود این پس از

وقوع انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۹۷۹، رقابت میان ترکیه و ایران بار دیگر زنده شد (جاگاپتای ۱؛ به نقل از خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰).

در چشم انداز حکومت ایران، انقلاب اسلامی باعث شده بود ایران و ترکیه به عنوان دو الگوی کاملاً متضاد با یکدیگر برای خاورمیانه مطرح باشند. یک سو حکومت طرفدار تمرکز قدرت بر پایه مبانی دینی و طرف دیگر یک حکومت طرفدار غرب و کاملاً طرفدار دموکراسی سکولار. پیروزی انقلاب اسلامی در ایران موجی از تأثیرپذیری از این انقلاب در منطقه ایجاد شد که بیشتر از آن که نتیجه سیاستگذاری باشد، ثمره طبیعی انقلاب بود. این موضوع با تحریک غرب سبب احساس نگرانی در برخی از همسایگان ایران از جمله ترکیه گردید که در بلند مدت مشکلاتی را در روابط دو کشور ایجاد کرد. رسانه های غربی تفاوت نظام های سیاسی ایران و ترکیه را تضاد معرفی می کردند و سعی داشتند از این موضوع برای ایجاد تنش در روابط دو همسایه سودجویند (محمدی پور، اخباری و حمزه، ۱۳۹۸: ۱۳۸).

این درحالی بود که در همین دوران، غرب روابطی حسنه با کمونیست داشت. ظهور مجدد ترکیه به عنوان یک غول در خاورمیانه با روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه این پیچیدگی را در شرایطی که آنکارا به یک رقیب اصلی و مصمم در برابر اشتیاق تهران برای استیلا بر منطقه تبدیل شده بود، بیشتر کرد. هر دو کشور ایران و ترکیه از موقعیت خاص استراتژیک در منطقه برخوردارند که این موقعیت مرهون جغرافیایی است که در آن قرار دارند. ایران